

УДК 37.03+375

Інна Любченко

ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО – ПЕРІОД РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

Крім країн, позначених на географічних картах, є велика густонаселена Країна Дитинства, звідки тече могутня річка людського життя, де все починається: і мислення, і характер, і почуття, і визнання людини, і перші успіхи, досягнення і навіть перше кохання [1, с. 1].

У дошкільному віці діти починають пізнавати світ за допомогою мислення – суспільно зумовленого психічного процесу, який полягає в узагальненому й опосередкованому відображенні дійсності. Його розвиток у дошкільнят залежить від розвитку уяви. Дитина механічно замінює у грі одні предмети іншими, надаючи їм невластивих, але окреслених правилами гри нових функцій. Пізніше предмети вона замінює образами, у зв'язку з чим відпадає необхідність практичної дії з ними.

Можливість опанувати у дошкільному віці логічні операції, здатність до засвоєння понять означає, що це повинно бути основним завданням розумового виховання дітей.

Нами були визначені педагогічні передумови розвитку мислення у старших дошкільників:

- забезпечення змістовної і різнобічної діяльності дошкільнят: ігри, праця, навчання, спілкування; наявність різноманітного ігрового та предметного середовища;
- підвищення рівня чуттєвого пізнання дитиною довкілля, навчання узагальнених форм обстеження предметів за допомогою сенсорних еталонів;
- стимулювання мовної активності дошкільнят;
- забезпечення пошуково-дослідницької та винахідницької діяльності;
- підтримка пізнавального інтересу, заохочення до розпитування, розв'язання логічних завдань, вправ, головоломок;
- спрямувати педагогів та батьків на самостійне розв'язання дитиною проблемних ситуацій, що постають у грі, побуті, праці та навчанні;
- систематичне ознайомлення дітей з природними та суспільними явищами за допомогою спостережень, розповідей, екскурсій тощо;
- організація практичної діяльності дітей;
- використання ігор для розвитку логічного мислення, пізнавальної активності дитини;
- проведення спеціальних корекційно-розвивальних занять.

Корекційно-розвивальні заняття, метою яких є стимулювання пізнавальних психічних процесів та пізнавальної активності дітей, повинні містити в собі розумові ігри, вправи, завдання. Виокремити роботу, спрямовану суто на розвиток логічного мислення (обминаючи формування уваги, уваги, сприймання, пам'яті тощо), досить важко та й недоцільно.

Як засвідчує досвід практичної роботи, розвитку мислення сприяє прогрес дитини в оволодінні мовленням, розширенні життєвого досвіду. Варто застерегти, що механічне запам'ятовування різноманітної інформації, фрагментарної та хаотичної, копіювання дорослих міркувань не сприятливе для розвитку мислення дошкільника. Головне – формувати мислення, спрямоване на освоєння дитиною оточуючої дійсності, як складову творчого ставлення дитини до оточуючого (М. М. Поддьяков) [2, с. 176–179].

Відповідно до положень Базового компонента ми маємо сформувати в наших вихованців уміння міркувати, орієнтуватися в усьому, що їх оточує, належно оцінювати життєві ситуації, приймати самостійні рішення, аргументувати свої міркування, помічати і розкривати причинно-наслідкові зв'язки в довкіллі. Усі названі вміння є складовими здібностей логіко-математичного розвитку дошкільнят. Відтак, набагато важливіше не просто дати дітям певні знання, сформувати відповідні навички, а й прищепити їм основи особистості. Тому головний напрямок, який мають обрати педагоги – це розвиток логічного мислення дітей під час ознайомлення з навколишнім світом у всіх його взаємозв'язках і залежностях.

У традиційних вітчизняних програмах навчання і виховання дошкільнят логічний компонент не подано, внаслідок чого проблема формування у дітей логічних умінь випадає з переліку педагогічних завдань. Актуалізація цього питання зумовлена часом, оскільки нова епоха висуває підвищені вимоги до вміння людини свідомо ставитися до життя. Саме тому ми поставили перед собою мету – дослідити і визначити педагогічні засади розвитку логічного мислення у дошкільників.

Дошкільний заклад має створити умови для повноцінного оволодіння дітьми загально пізнавальними вміннями й навичками, самовираження в різних видах діяльності, що сприятиме їх психічному розвитку. Згідно з концепцією Л. Виготського, в основі психічного розвитку дитини лежить зміна різних типів її діяльності, котрі вона реалізує в спілкуванні з дорослими. Кожному віковому періоду життя дитини відповідає особливий тип діяльності, який визначає виникнення і розвиток головних психічних новоутворень даного віку. Для дошкільного віку характерною є гра, при виконанні якої дитина засвоює основи теоретичної свідомості і мислення людей. Дослідження переконливо показали, що розвиток пізнавальних процесів та логічного мислення найбільш активно відбувається у процесі провідної діяльності дошкільнят,

якою є для них гра і дослідження, здійснені головним чином в процесі традиційної організації навчання. Проте роль проблемного навчання, яке є одним із типів розвиваючого навчання і ґрунтується на здобутті нових знань дошкільником шляхом рішення теоретичних та практичних проблем, залишається недостатньо з'ясована як теоретично, так і експериментально.

Проведені дослідження і педагогічна практика розкривають багаті можливості дітей дошкільного віку в засвоєнні ними елементарних форм логічного мислення.

Педагогами неодноразово стверджувалося, що саме розвиток логічного мислення – це одне з найважливіших завдань подальшого успішного навчання дитини в школі. Уміння мислити логічно, виконувати умовиводи без наочної опори, зіставляти судження за визначеними правилами – необхідна умова успішного засвоєння навчального матеріалу.

Вихователі привертають увагу дітей до окремих сторін об'єктів та явищ, залучають їх до аналізу, зіставлення, виділення ознак і встановлення зв'язків мімі. Завдяки цьому дошкільники глибше сприймають бачене, активніше мислять, краще роблять самостійні висновки, ретельніше обмірковують свої відповіді.

Логічні прийоми й операції є основними компонентами логічного мислення, що починає інтенсивно розвиватися саме в старшому дошкільному віці. Розумовий розвиток старших дошкільників проявляється не тільки в інтелектуальній сфері, але й у пізнавальних інтересах, відносно дитини до навчання. Як показники розумового розвитку дошкільників можуть служити наступні уміння переносити прийоми дій на навчальну та позанавчальну діяльність, уміння використовувати логічні прийоми та операції, вибирати їх, перетворювати заданий матеріал при переносі прийомів. Більшою мірою сприяє цьому продуктивна діяльність, що пов'язана з активною роботою мислення й знаходить своє вираження в таких розумових прийомах, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Ці розумові прийоми є складеною одиницею операцій або форм логічного мислення: поняття, судження, умовиводу.

В процесі пізнавальної діяльності важливими мислительними операціями, які дають змогу досліджувати будь-яке явище, предмет, являються аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація. Тобто дослідження вихідних знань буде заключатися у їхньому аналізі, синтезі, порівнянні, абстрагуванні, конкретизації, узагальненні і т.д. Важливо вяснити, яким чином буде відбуватися дослідження тих елементів, які ми отримали у результаті аналізу і синтезу. Дослідження буде відбуватися шляхом подальшого використання інших логічних операцій, які дозволяють виділити найбільш характерні ознаки, порівняти з іншими, котрі вже є, установити зв'язки, причини, що в результаті дасть можливість прийти до певного висновку, який і буде розглянутий як нове знання.

Вся робота по розвитку логічного мислення у дітей повинна проводитися в рамках встановленої програми, використовуючи програмовий матеріал, у тісному зв'язку з усією навчально-виховною роботою дошкільного закладу. Керувати розвитком логічного мислення – це означає:

1) вчити дітей вміло виробляти розумові операції аналізу, синтезу, зіставлення, абстрагування, узагальнення тощо;

2) допомагати їм оволодівати найпростішими поняттями, висловлювання, судження і робити висновки; робити їх думки та мову точними, послідовними і доказовими, тобто вчити мисленню правильному, відповідному елементарним правилам логіки.

Процес розвитку не являє собою чогось ізольованого від загальної роботи вихователя і дошкільника, не може бути додатковим навантаженням. Весь процес навчання, якщо він правильно організований, повинен бути в той же час процесом, що розвиває логічне мислення дошкільників. Для цього потрібна лише доцільна методика.

Використання в навчально-виховній роботі прийомів логічного мислення (порівняння, аналізу, синтезу, конкретизації, узагальнення), робота над поняттями, судженнями, умовиводами – все це збагачує педагогічний процес, робить його більш змістовним, посилює його вплив на всебічний розвиток дошкільників.

Основною формою навчання дітей старшого дошкільного віку є заняття, на яких вони отримують певні систематичні знання та уміння. На заняттях мислення дитина не лише чує, а й чуттями сприймає слова рідної мови, які зливаються у її свідомості з яскравими, незабутніми картинами, що хвилюють душу, а тому й стають особистими, своїми. При цьому закладаються «найтонші корені, що живлять жадобу знань, народжується бажання пізнавати – бути розумним, освітченим». Чим більші потенційні можливості дитини, тим значущішим має бути її розумове життя, безпосередньо не пов'язане з навчанням. Заняття мислення формують трудівника думки. Разом з тим вони не є універсальним засобом виховання розумових здібностей і бажання вчитися, хоча завдяки врахуванню вікових можливостей сприймання та мислення дітей чи не найбільше сприяють формуванню їхніх поглядів, ставлення до розумової праці й до самих себе. А найголовніше – вже в молодшому віці дитина свідомо розуміє те, що вона – мисляча особистість, оскільки без цього не може бути й мови про свідоме прагнення опанувати знання, про розвиток стійкого пізнавального інтересу. Але мислення дітей потрібно розвивати і в повсякденному житті. Це і під час спостережень, трудової діяльності, дидактичних, рухливих, словесних, сюжетно-рольових ігор, під час самостійної ігрової діяльності, розваг, свят, пішохідних переходів, екскурсій, індивідуальної роботи. Для педагога важливо вміти так поставити перед дошкільниками мету заняття, щоб їм були зрозумілі всі

завдання з даної теми. Мають враховуватися набуті знання дітей, їхні здатності до здійснення певних розумових операцій. Саме з цього й виходимо, плануючи індивідуальні завдання. Для розвитку логічного мислення дитини використовуються завдання-вказівки типу: «Що ти робитимеш спочатку?», «Як виконуватимеш завдання?», «В якій послідовності?». Вони не тільки активізують процес оперування засвоєними поняттями, а й ставлять умови, коли доводиться самому проявляти творчість, ініціативу. Досвід розв'язання певної ситуації нагромаджується у дитини після багаторазових повторень завдань у різних варіантах і з різними ускладненнями.

Отже, розвиток мислення дитини-дошкільника забезпечується узагальненням і ускладненням його практики і засвоєнням способів самої розумової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лебеда Н. А. Використання елементів навчального розвивального курсу «Логіки світу» у всебічному розвитку дитини / Н. А. Лебеда // БВДС. – 2005. – № 17–18. – С. 1–35.
2. Дудкевич Т. В. Дошкільна психологія / Т. В. Дудкевич. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 392 с.
3. Бурлаков Ю. А. Механизмы речи и мышления / Ю. А. Бурлаков. – М. : Изд-во МГУ, 1995. – 64 с.
4. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1958. – 147 с.